مطالعات حسابداری و حسابرسی، تابستان ۱۴۰۵، شماره ۵۸، از صفحه ۲۳ تا ۴۴

بررسی عوامل مؤثر بر طرح دعوا و داوری حقوقی و کیفری علیه حسابرسان: رویکرد مدل معادلات ساختاری

سعید درودی

دانشجوی دکتری حسابداری، گروه حسابداری ، واحد تنکابن ، دانشگاه آزاد اسلامی ، تنکابن، ایران

محمود صمدی[1]©

استادیار، گروه حسابداری، واحد تنکابن ، دانشگاه آزاد اسلامی ، تنکابن، ایران

علیرضا عامریان

استادیار ،گروه مدیریت مالی، واحد کرج ، دانشگاه آزاد اسلامی ، کرج، ایران

محمدرضا پورعلی

دانشیار ، گروه حسابداری، واحد چالوس ، دانشگاه آزاد اسلامی ، چالوس، ایران

(تاریخ دریافت: ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۴؛ تاریخ پذیرش: ۳۱ شهریور ۱۴۰۴)

هدف: کاهش احتمال طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان یکی از مهم‌ترین اهداف حرفه‌ای نظام حسابرسی است که مدیران و سیاست‌گذاران حرفه‌ای به دنبال آن هستند. موفقیت یا شکست مؤسسات حسابرسی ارتباط مستقیمی با عملکرد حرفه‌ای و مسئولیت‌پذیری حسابرسان دارد. بنابراین، هدف این پژوهش بررسی نقش متغیرهای علی، شرایط زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر و راهبردهای پیشگیرانه بر دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان است.

روش: داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه محقق‌ساخته در سال ۱۴۰۲ جمع‌آوری شد و جامعه آماری شامل مدیران و حسابرسان شاغل در مؤسسات حسابرسی استان تهران بود. از میان ۴۰۰ پرسشنامه توزیع‌شده، ۳۸۴ پرسشنامه معتبر برای تحلیل نهایی انتخاب شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) در نرم‌افزار SmartPLS انجام گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که راهبردهای پیشگیرانه بیشترین تأثیر را بر پیامدها دارند و عوامل علی، شرایط زمینه‌ای و عوامل مداخله‌گر نقش قابل توجهی در شکل‌گیری این راهبردها ایفا می‌کنند. همچنین، پدیده محوری (دعاوی علیه حسابرسان) تأثیر مستقیمی بر سیاست‌گذاری‌ها دارد اما نقش غیرمستقیم آن نیز در تدوین راهبردها مشهود است.

نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود مؤسسات حسابرسی نظارت و سرپرستی بیشتری بر عملکرد حسابرسان داشته باشند و برنامه‌های آموزشی و همکاری‌های بین‌سازمانی را به‌منظور کاهش ریسک دعاوی حقوقی و کیفری توسعه دهند.

واژه‌های کلیدی: دعاوی حقوقی و کیفری، مسئولیت حسابرسان، راهبردهای پیشگیرانه، مدل معادلات ساختاری.

© (نویسندهٔ مسئول)

[1] Ma.samadi@iau.ac.ir

مقدمه

عملکرد حرفه‌ای حسابرسان و کیفیت خدمات حسابرسی، نقش کلیدی و تعیین‌کننده‌ای در تضمین سلامت مالی و ارتقای کارایی نظام‌های اقتصادی ایفا می‌کند. در محیط پیچیده و پرریسک اقتصاد جهانی، حسابرسان به‌عنوان ناظران مستقل و تأمین‌کنندگان اطلاعات مالی شفاف، با کاهش عدم قطعیت‌های اطلاعاتی، موجب افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران و سایر ذی‌نفعان می‌شوند [۱۰]. اطمینان‌بخشی به صحت و کامل بودن گزارش‌های مالی، یکی از اهداف محوری نهادهای حسابرسی است که مستقیماً با عملکرد شغلی حسابرسان مرتبط است؛ به گونه‌ای که کیفیت بالای خدمات حسابرسی، شرط لازم برای تحقق عملکرد حرفه‌ای مطلوب آنان محسوب می‌شود [۳]. از این رو، نیاز به عملکرد شغلی حرفه‌ای و خدمات حسابرسی با کیفیت، به‌عنوان یک الزامی استراتژیک، نه تنها در تضمین دقت گزارش‌های مالی بلکه در کاهش ریسک‌های قانونی و حفظ اعتبار حرفه‌ای حسابرسان و مؤسسات حسابرسی برجسته می‌شود. این ضرورت به‌ویژه در محیط‌های اقتصادی با پیچیدگی و تغییرات سریع، اهمیت دوچندان پیدا می‌کند. لذا با توجه به افزایش پیچیدگی‌های محیط کسب‌وکار، نوآوری‌های مستمر در ابزارهای مالی و تغییرات گسترده در استانداردهای گزارشگری، نیاز به حسابرسی با کیفیت و عملکرد شغلی بالا برای پیشگیری از خطاها، سهل‌انگاری‌ها و پیامدهای قانونی و مالی بیش از پیش افزایش یافته است [۴,۲۷]. بنابراین، عملکرد شغلی حسابرسان نه‌تنها در سطح فردی اهمیت دارد، بلکه در سطح سازمانی نیز اثرگذار است و می‌تواند به ارتقای اعتبار حرفه‌ای، کاهش ریسک دعاوی حقوقی و کیفری و بهبود عملکرد مؤسسات حسابرسی منجر شود [۴۳]. از جمله عوامل تعیین‌کننده عملکرد شغلی حسابرسان، ویژگی‌های فردی و سازمانی آنان است. ویژگی‌های فردی شامل تجربه، تحصیلات، جنسیت و سمت سازمانی حسابرس می‌شوند، در حالی که ویژگی‌های سازمانی شامل اندازه مؤسسه حسابرسی، نوع ساختار مالکیت و مکانیسم‌های کنترل داخلی است [۲۴,۳۳,۵۸]. تعامل میان این عوامل، سازگاری و هماهنگی میان افراد و محیط کاری را تقویت کرده و در نهایت، بر عملکرد حرفه‌ای و سازمانی حسابرسان تأثیر مثبت می‌گذارد [۱۶,۴] . بنابراین، شناسایی و بررسی این ویژگی‌ها به‌عنوان مبنایی برای طراحی راهکارهای ارتقای کیفیت خدمات حسابرسی و بهبود عملکرد حرفه‌ای حسابرسان ضروری است. بر این اساس، پژوهش حاضر با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری (**SEM**) به دنبال ارائه چارچوبی جامع برای تحلیل عوامل مؤثر بر بروز دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان است. این مطالعه، روابط پیچیده میان متغیرهای تأثیرگذار بر دعاوی حقوقی را شناسایی و تحلیل کرده و نقش متغیرهای تعدیل‌کننده مانند ویژگی‌های نظام حقوقی، ساختار و شدت نظارت، و پویایی‌های بازار سرمایه را در شکل‌گیری چنین دعاوی مورد بررسی قرار می‌دهد.

مبانی نظری

در شرایط کنونی که شفافیت اطلاعات مالی و گزارشگری دقیق از الزامات اساسی نظام‌های اقتصادی محسوب می‌شود، حرفه حسابرسی به‌عنوان یکی از ارکان کلیدی در تأمین اعتماد عمومی در بازارهای مالی نقش محوری ایفا می‌کند [۲۳, ۴۲]. با این حال، جایگاه راهبردی این حرفه در سال‌های اخیر با

چالش‌های فزاینده حقوقی و قضایی مواجه شده است؛ چالش‌هایی که نه‌تنها اعتبار حرفه‌ای حسابرسی را تهدید می‌کنند، بلکه حسابرسان را در معرض ریسک‌های جدی قرار داده‌اند [۳, ۶]. افزایش پیچیدگی ساختار معاملات مالی، گسترش مقررات نظارتی و رشد انتظارات ذی‌نفعان از حسابرسان، احتمال بروز اتهاماتی همچون قصور حرفه‌ای، گزارش‌دهی نادرست و عدم رعایت استانداردهای تخصصی را افزایش داده است [۲۰]. این وضعیت پرسشی اساسی را مطرح می‌کند: چه عواملی حسابرسان را در معرض آسیب‌پذیری قرار داده و زمینه‌ساز افزایش دعاوی حقوقی و کیفری علیه آنان شده‌اند؟ در گام نخست، باید به شناسایی عوامل علی بروز دعاوی پرداخت؛ عواملی که به‌عنوان ریشه‌های اصلی بحران‌های حقوقی در حرفه حسابرسی شناخته می‌شوند. مهم‌ترین این عوامل شامل پیچیدگی روزافزون محیط اقتصادی و فشارهای ناشی از انتظارات غیرواقعی کارفرمایان است [۱۲, ۴۳]. در بسیاری از موارد، کارفرمایان برای تأمین منافع شخصی یا اهداف خاص، حسابرسان را تحت فشار قرار می‌دهند تا محتوای گزارش‌ها را مطابق خواست خود تغییر دهند [۵۵]. این فشارها در شرایطی که روابط نزدیک میان حسابرسان و صاحبان کار برقرار باشد و منجر به تضاد منافع شود، مخاطره‌آمیزتر خواهد بود. سایر عوامل علی شامل تعیین حق‌الزحمه‌های غیرمنصفانه، ضعف در مفاد قراردادی و تعیین نامشخص مسئولیت‌ها، کمبود دانش تخصصی حسابرسان و عدم رعایت استانداردهای حرفه‌ای است.[**۱۷, ۳۸, ۴۴, ۴۷, ۵۰, ۵۲**] . علاوه بر عوامل علی، عوامل زمینه‌ای نیز نقش مهمی در شکل‌گیری دعاوی دارند. این عوامل شامل وضعیت کلی اقتصادی، فضای حاکم بر بازارها، تحولات مکرر مقررات مالی و حسابرسی و ضعف در کنترل‌های داخلی سازمان‌ها هستند [۱۱, ۲۱, ۲۲, ۳۵, ۶۰]. تغییرات پی‌درپی قوانین بدون به‌روزرسانی مداوم دانش حرفه‌ای، بی‌توجهی به اصل محرمانگی اطلاعات و افشای ناخواسته داده‌ها، از جمله بسترهای زمینه‌ساز دعاوی محسوب می‌شوند [۲۹, ۳۶, ۴۹, ۶۰]. همچنین، گزارش‌دهی ناقص، تأخیر در ارائه گزارش‌ها و خطاهای تحلیلی می‌توانند اعتماد عمومی را کاهش داده و زمینه‌ساز شکایات حقوقی شوند [**۶۱, ۶۳**]. برخی متغیرها به‌صورت مداخله‌گرانه نیز بر افزایش دعاوی اثرگذار هستند. به عنوان مثال، خطا یا تحریف در گزارش‌های حسابرسی که مبنای محاسبات مالیاتی شرکت‌ها قرار می‌گیرد، موجب جریمه یا شکایت می‌شود [۳۱, ۳۹, ۴۵]. ضعف در افشای شفاف اطلاعات مالی و فشار رسانه‌ها، تحولات سیاسی و فضای اجتماعی نیز می‌توانند حساسیت نسبت به عملکرد حسابرسان را افزایش دهند [**۵۱, ۵۲**]. برای مقابله با این چالش‌ها، تدوین و اجرای راهبردهای مؤثر ضروری است. این راهبردها شامل ارتقای کیفیت آموزش حرفه‌ای و به‌روزرسانی مستمر دانش حسابرسان، بازنگری در ساختار قراردادهای حسابرسی، شفاف‌سازی مسئولیت‌ها، تضمین استقلال حسابرسان، نظارت نهادهای حرفه‌ای، بهبود کنترل‌های داخلی، ارتقای فناوری‌های امنیت اطلاعات و پایبندی به اصول اخلاقی حرفه‌ای می‌شوند [**۲۹, ۳۰, ۳۳, ۳۸, ۴۳, ۴۷, ۵۵, ۵۸, ۶۰**]. عدم توجه به این عوامل پیامدهای منفی در سطح فردی، سازمانی و کلان اقتصادی به دنبال خواهد داشت؛ در سطح فردی، حسابرسان با پیگرد قانونی، جریمه یا سلب صلاحیت حرفه‌ای مواجه می‌شوند. در سطح سازمانی، مؤسسات حسابرسی اعتبار خود را از دست داده و کاهش مشتریان و درآمد

را تجربه می‌کنند. در سطح کلان، کاهش اعتماد عمومی به نظام گزارشگری مالی می‌تواند منجر به خروج سرمایه‌گذاران از بازارهای مالی شود [۱۳, ۳۴, ۴۹, ۴۶]. در مقابل، مدیریت مؤثر این عوامل موجب افزایش شفافیت، ارتقای اعتبار حرفه حسابرسی، تقویت اعتماد عمومی، کاهش دعاوی و بهبود کیفیت تصمیم‌گیری اقتصادی می‌شود [**۷, ۹, ۲۵**]. بر این اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

- عوامل علی مؤثر بر طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان کدام‌اند؟
- عوامل زمینه‌ای مؤثر بر طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان کدام‌اند؟
- عوامل مداخله‌گر مؤثر در طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان کدام‌اند؟
- راهبردهای مؤثر بر کاهش دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان کدام‌اند؟
- پیامدهای طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان چیست؟

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از بعد هدف، توصیفی–تحلیلی است؛ بدین معنا که به دنبال شناسایی و تبیین رابطه میان عوامل مؤثر بر کیفیت حسابرسی و شفافیت گزارش‌های مالی می‌باشد. از نظر فرآیند، این پژوهش در زمره مطالعات کمی قرار می‌گیرد؛ زیرا داده‌ها بر اساس رویکردی عینی و با استفاده از ابزار پرسشنامه گردآوری و تحلیل شده‌اند. از بعد منطق، پژوهش حاضر استقرایی محسوب می‌شود؛ به این معنا که بر مبنای داده‌های تجربی گردآوری‌شده، مدلی تحلیلی برای بررسی روابط بین متغیرها ارائه می‌دهد. همچنین از نظر نتیجه، پژوهش در زمره تحقیقات کاربردی است؛ زیرا می‌کوشد با شناسایی عوامل اثرگذار بر دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان، راهکارهایی برای ارتقای کیفیت حسابرسی و کاهش ریسک‌های قانونی پیشنهاد کند. داده‌های مورد نیاز برای آزمون فرضیه‌ها از طریق پرسشنامه محقق‌ساخته ۹۶ سؤالی گردآوری شد. جامعه آماری شامل مدیران و حسابرسان مؤسسات حسابرسی در استان تهران در سال ۱۴۰۲ بود. از ۴۰۰ پرسشنامه توزیع‌شده، ۳۸۴ پرسشنامه معتبر دریافت شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های پژوهش، از مدل‌سازی معادلات ساختاری (**SEM**) با بهره‌گیری از نرم‌افزار **SmartPLS**استفاده شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

غربالگری و تجزیه و تحلیل اولیه داده‌ها

پیش از اجرای مدل اندازه‌گیری و تحلیل معادلات ساختاری(**SEM**) ، فرایند غربالگری داده‌ها و تحلیل‌های مقدماتی با استفاده از نرم‌افزار **SPSS** انجام شد. در این مرحله، داده‌های ناقص شناسایی و مواردی با بیش از ۲۰ درصد داده مفقود حذف شدند. همچنین، نرمال بودن توزیع داده‌ها و وجود داده‌های پرت بررسی شد. پس از آن، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان تحلیل شد. از مجموع ۳۸۴ نفر شرکت‌کننده، ٪۶۵.۱ مرد و ٪۳۴.۹ زن بودند. سطح تحصیلات شامل کاردانی (٪۱۳.۵)، کارشناسی (٪۳۸.۵)، کارشناسی ارشد (٪۲۶.۶) و دکتری (٪۲۱.۴) بود. در زمینه سمت شغلی، بیشترین سهم به حسابرسان (٪۳۵.۹) و

کمترین به مدیران حسابرسی (٪۵.۷) تعلق داشت. رشته تحصیلی غالب، حسابداری با ٪۴۱.۷ بود. همچنین، سابقه کاری افراد از کمتر از ۵ سال تا بیش از ۲۰ سال متغیر بود. از نظر نوع فعالیت، ٪۲۸.۹ در حسابرسی مستقل و ٪۱۴.۶ در حسابرسی داخلی فعالیت داشتند.

مدل اندازه گیری

پیش از آزمون**SEM** ، مدل اندازه‌گیری برای ارزیابی پایایی و روایی سازه‌ها بررسی شد. نتایج نشان داد که مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (**CR**) برای تمامی ۲۹ سازه بالاتر از ۰.۷ بوده و پایایی قابل قبولی دارند. همچنین، مقادیر بار عاملی و میانگین واریانس استخراج‌شده (**AVE**) برای تمامی متغیرها بالاتر از ۰.۵ بود که روایی همگرا را تأیید می‌کند. ارزیابی روایی واگرا نیز نشان داد که مجذور **AVE** هر سازه بیشتر از همبستگی آن با سایر سازه‌هاست و بدین ترتیب، روایی واگرا نیز تأیید شد.

جدول ۱: مقادیر ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی

ردیف	شاخص	آلفای کرونباخ	ضریب پایایی ترکیبی	نتیجه
.۱	آسیب به شرکت های طرف قرارداد	۰.۸۹۵	۰.۹۱۸	تایید
.۲	آموزش و آگاهی بخشی به صاحبکاران	۰.۷۸۸	۰.۸۷۶	تایید
.۳	اختلاف بین موسسه و صاحب کار	۰.۸۱۲	۰.۸۷۷	تایید
.۴	بروز مشکلات مالیاتی برای شرکاء	۰.۷۱۶	۰.۸۷۶	تایید
.۵	بکارگیری واحد حقوقی در موسسات حسابرسی	۰.۷۹۶	۰.۸۸۱	تایید
.۶	تدوین و اصلاح آیین نامه ها	۰.۷۰۳	۰.۸۷۱	تایید
.۷	تقویت قوانین و مقررات	۰.۷۲۴	۰.۸۷۹	تایید
.۸	**راهبردها**	**۰.۹۶۴**	**۰.۹۶۷**	**تایید**
.۹	رعایت اصول حرفه ای و آیین نامه ای	۰.۸۲۸	۰.۸۸۶	تایید
.۱۰	رعایت امانت داری و حریم خصوصی	۰.۸۵۲	۰.۸۹۴	تایید
.۱۱	**شرایط زمینه ای**	**۰.۹۴۶**	**۰.۹۵۲**	**تایید**

.۱۲	شفافیت در انعقاد قراردادها	۰.۸۴۷	۰.۸۹۷	تایید
.۱۳	صدمه به اعتبار جامعه حسابرسان	۰.۸۵۸	۰.۸۹۸	تایید
.۱۴	عدم شفافیت	۰.۷۵۵	۰.۸۹۱	تایید
.۱۵	**عوامل علی**	**۰.۹۶۸**	**۰.۹۷۰**	**تایید**
.۱۶	**عوامل مداخله‌گر**	**۰.۹۰۵**	**۰.۹۲۳**	**تایید**
.۱۷	عوامل مربوط به استانداردهای حسابرسی	۰.۸۱۳	۰.۸۷۷	تایید
.۱۸	عوامل مربوط به تعیین مبنای مالیات	۰.۷۰۴	۰.۸۷۱	تایید
.۱۹	عوامل مربوط به حق الزحمه حسابرس	۰.۷۸۴	۰.۸۷۴	تایید
.۲۰	عوامل مربوط به قراردادها	۰.۷۶۶	۰.۸۶۵	تایید
.۲۱	عوامل مربوط به قوانین و مقررات	۰.۷۱۵	۰.۸۷۵	تایید
.۲۲	عوامل مربوط به نیروی انسانی	۰.۸۸۱	۰.۹۱۰	تایید
.۲۳	عوامل مربوط به گزارش حسابرسی	۰.۸۷۳	۰.۹۰۵	تایید
.۲۴	عوامل مربوط صاحب کاران	۰.۸۳۰	۰.۸۸۷	تایید
.۲۵	همکاری و تعامل بین سازمانی	۰.۸۹۵	۰.۹۱۸	تایید
.۲۶	**پیامدها**	**۰.۹۶۲**	**۰.۹۶۵**	**تایید**
.۲۷	کاهش درآمد موسسان حسابرسی	۰.۸۴۰	۰.۸۸۶	تایید
.۲۸	کاهش شهرت موسسات حسابرسی	۰.۷۹۵	۰.۸۸۰	تایید
.۲۹	کیفیت کار حسابرسی	۰.۸۵۵	۰.۸۹۶	تایید

جدول ۲: بارعاملی سوال‌ها (شاخص‌ها) پرسشنامه پژوهش

	زیر مقیاس	گویه ها	بار عاملی	نتیجه
عوامل علی	عوامل مربوط صاحب کاران	نارضایتی از نتایج گزارش حسابرسی	۰.۸۶۵	تایید
		توقعات بی اساس صاحب کاران	۰.۷۹۶	تایید
		عدم آشنایی صاحب کاران به استانداردهای حسابرسی	۰.۷۷۴	تایید
		عدم آشنایی صاحب کاران به ماهیت حسابرسی	۰.۸۲۱	تایید
	عوامل مربوط به حق الزحمه حسابرس	اختلاف در تعیین حق الزحمه حسابرس و پرداخت آن	۰.۸۶۳	تایید
		عدم تناسب حق الزحمه حسابرسی با حجم عملیات	۰.۷۹۰	تایید
		عدم برآورد صحیح از حجم عملیات حسابرسی	۰.۸۵۳	تایید
	عوامل مربوط به قراردادها	عدم انجام تعهدات قرارداد توسط طرفین	۰.۸۲۴	تایید
		ابهام در تعهدات طرفین قرارداد	۰.۸۲۶	تایید
		شفاف نبودن مفاد قرارداد	۰.۸۲۵	تایید
	عوامل مربوط به نیروی انسانی (حسابرس)	عدم رعایت اصول حسابرسی	۰.۸۰۵	تایید
		عدم انجام به موقع عملیات حسابرسی	۰.۷۷۷	تایید
		تخلف عمدی حسابرسی در گزارش	۰.۷۸۷	تایید
		سهل انگاری و اهمال حسابرس	۰.۷۷۳	تایید
		تبانی بین موسسه و کارفرما و شرکاء	۰.۸۰۵	تایید
		تبانی سرپرستان و اعضای تیم حسابرسی	۰.۸۰۲	تایید
	عوامل مربوط به استانداردهای حسابرسی	نقض قوانین و استانداردهای حسابرسی	۰.۸۳۲	تایید
		نقص در اجرا اصول حسابرسی	۰.۷۹۶	تایید
		تفسیر استانداردها	۰.۸۰۴	تایید
		عدم تطابق گزارش با استانداردهای حسابرسی	۰.۷۶۷	تایید
	عوامل مربوط به گزارش حسابرسی	بیش از حد انعکاس دادن دارایی ها و حقوق مالکانه	۰.۸۲۵	تایید
		اشتباه در گزارش حسابرسی و ریسک آلفا یا بتا	۰.۷۷۱	تایید
		ضرر و زیان ناشی از بندهای گزارش حسابرسی	۰.۷۷۵	تایید
		زیانهای شناسایی شده در صورتهای مالی و عدم انعکاس آن	۰.۷۴۱	تایید
		عدم شناسایی بدهیهای واقعی و احتمال در صورتهای مالی	۰.۸۲۹	تایید
		شناسایی درآمدهای واهی و تایید حسابرس	۰.۷۵۱	تایید
	پدیده محوری	طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان	۱.۰۰۰	تایید
شرایط زمینه ای	رعایت امانت داری و حریم خصوصی	شرایط حاکم بر بازار و رسانه ها ئ انتشار اخبار	۰.۸۰۹	تایید
		افشای اطلاعات شرکت توسط حسابرس	۰.۷۹۳	تایید
		عدم حفظ حریم خصوصی شرکت	۰.۸۱۰	تایید
		تدابیر امنیتی و محرمانگی	۰.۷۶۳	تایید
		کیفیت کار و مدیریت داخلی	۰.۷۸۷	تایید
		کاهش نقاط ضعف قوانین و مقررات	۰.۸۸۵	تایید

	عوامل مربوط به قوانین و مقررات	تغییرات در قوانین و مقررات	۰.۸۸۰	تایید
	کیفیت کار حسابرسی	گزارش عدم اظهار نظر ناشی از فقدان مدارک	۰.۷۷۱	تایید
		عدم ارائه به موقع گزارش حسابرسی	۰.۷۹۹	تایید
		گزارش خلاف واقع و ریسک آلفا و بتا	۰.۷۹۹	تایید
		وجود اشتباه در گزارش مالی در بخش هزینه ها	۰.۷۹۰	تایید
		وجود اشتباه در گزارش مالی در بخش درآمدها	۰.۸۱۷	تایید
	رعایت اصول حرفه ای و آیین نامه ای	عدم رفتار حرفه ای از سوی حسابرسی	۰.۷۹۲	تایید
		عدم رعایت اصول رفتار حرفه ای	۰.۸۲۸	تایید
		درخواست های غیر قانونی صاحب کار و عدم اجرا توسط حسابرس	۰.۸۳۲	تایید
		انتظارات بیش از حدود قرارداد توسط صاحبکاران	۰.۷۹۷	تایید
عوامل مداخله‌گر	عوامل مربوط به تعیین مبنای مالیات	مبنا قراردادن گزارش مالی برای تعیین مالیات	۰.۸۷۷	تایید
		علی الراس شدن مالیات شرکت ها ناشی از گزارش حسابرسی	۰.۸۸۰	تایید
	عدم شفافیت	عدم ارائه اطلاعات کامل	۰.۹۰۰	تایید
		عدم افشای مناسب اطلاعات	۰.۸۹۲	تایید
	اختلاف بین موسسه و صاحب کار	عدم استقلال موسسه حسابرسی	۰.۷۸۳	تایید
		تفسیرهای مختلف از مفاد قرارداد	۰.۷۸۷	تایید
		ترجیح منافع فردی حسابرس به منافع صاحب کار	۰.۸۱۸	تایید
		تعارض منافع بین طرفین قرارداد	۰.۸۱۲	تایید
راهبردها	همکاری و تعامل بین سازمانی	تعامل موسسه جسابرسی با صاحب کاران	۰.۸۳۳	تایید
		ایجاد مرکز اختصاصی جهت بررسی گزارشات حسابرسی	۰.۷۹۹	تایید
		تعامل و ارتباط موسسات حسابرسی با نظام قضایی	۰.۷۶۶	تایید
		ارتباط و تعامل موثر بین حسابرسی و شرکت	۰.۷۸۲	تایید
		تعامل حسابرس با مقامات ناظر	۰.۷۸۶	تایید
		استفاده از مراکز داوری خارج از دادگاه	۰.۷۷۰	تایید
		تعامل بین سیستم کیفریو جامعه حسابرسان	۰.۷۵۰	تایید
	شفافیت در انعقاد قراردادها	مشخص شدن تعهدات طرفین در قرارداد	۰.۸۵۳	تایید
		کاهش ابهام در قرارداد	۰.۸۲۹	تایید
		انعقاد قرارداد شفاف و روش	۰.۸۰۶	تایید
		انعقاد قرارداد دقیق و جامع	۰.۸۲۴	تایید
	تدوین و اصلاح آیین نامه ها	تدوین آیین نامه ها و رهنمودها در حوزه حسابرسی	۰.۸۸۰	تایید
		تدوین سیاست‌های مشخص در حوزه حسابرسی	۰.۸۷۷	تایید
	بکارگیری واحد حقوقی	ایجاد واحد حقوقی در موسسات حسابرسی	۰.۸۴۹	تایید
		استفاده از کارشناس حقوقی در موسسه	۰.۸۴۹	تایید

	در موسسات حسابرسی	استفاده از مشاوران حقوقی در تنظیم قراردادها	۰.۸۳۱	تایید
	آموزش و آگاهی بخشی به صاحبکاران	آموزش عمومی در رسانه ها	۰.۸۴۴	تایید
		برگزاری کلاسهای توجیهی برای صاحبکاران	۰.۸۳۳	تایید
		آموزش مدیران و کارفرمایان در خصوص حسابرسی	۰.۸۳۶	تایید
	آموزش و توانمندسازی حسابرسان	استخدام پرسنل حرفه ای در موسسه	۱.۰۰۰	تایید
	تقویت قوانین و مقررات	تغییر قوانین و مقررات در جهت کاهش ابهام	۰.۸۸۸	تایید
		تربیت قضات آگاه به مسائل حسابرسی	۰.۸۸۲	تایید
پیامدها	تحمیل هزینه های قانونی	ازدیاد پرونده های قضایی	۱.۰۰۰	تایید
	صدمه به اعتبار جامعه حسابرسان	ایجاد نهادهای موازی با موسات حسابرسی	۰.۷۸۱	تایید
		کاهش تاثیرگذاری جامعه حسابرسی	۰.۷۸۸	تایید
		کاهش اعتبار صنعت حسابرسی	۰.۸۰۴	تایید
		کاهش اعتماد عمومی به گزارشهای مالی	۰.۸۱۰	تایید
		کاهش اعتماد عمومی به نظام حسابرسی	۰.۸۰۹	تایید
	بروز مشکلات مالیاتی برای شرکاء	تعارض با مقررات نظام مالیاتی	۰.۸۸۳	تایید
		عدم تاییدیه مالیاتی	۰.۸۸۲	تایید
	کاهش درآمد موسسان حسابرسی	افزایش هزینه های قانونی موسسه	۰.۷۸۱	تایید
		کاهش درآمدهای موسسه حسابرسی	۰.۷۷۷	تایید
		افزایش هزینه ناشی از دعاوی حقوقی	۰.۷۶۵	تایید
		از دست دادن مشتریان بورس و فرابورس	۰.۸۰۶	تایید
		حذف از فهرست موسسات معتمد بورس	۰.۷۷۲	تایید
	کاهش شهرت موسسات حسابرسی	از بین رفتن اعتبار موسسه حسابرسی	۰.۸۴۶	تایید
		کاهش شهرت و خوشنامی موسسه حسابرسی	۰.۸۲۴	تایید
		کاهش اعتبار و اعتماد عمومی	۰.۸۵۶	تایید
	آسیب به شرکت های طرف قرارداد	آسیب به سهامداران در بلند مدت	۰.۸۰۷	تایید
		تعیین مالیات سنگین به استناد گزارش حسابرسی	۰.۸۱۰	تایید
		وارد شدن خسارت مالی به شرکت	۰.۷۹۰	تایید
		کاهش شاخص اعتباری شرکت ها	۰.۷۵۱	تایید
		فروش سهام شرکت توسط معامله گران	۰.۸۰۰	تایید

		عدم تمایل سرمایه گذاران به خرید سهام شرکت	۰.۷۶۵	تایید
		نوسان قیمت سهام	۰.۷۵۹	تایید

جدول۳: مقادیر روایی همگرای ابعاد پژوهش

شاخص	روایی همگرا (AVE)	نتیجه
آسیب به شرکت های طرف قرارداد	۰.۶۱۴	تایید
آموزش و آگاهی بخشی به صاحبکاران	۰.۷۰۲	تایید
اختلاف بین موسسه و صاحب کار	۰.۶۴۰	تایید
بروز مشکلات مالیاتی برای شرکاء	۰.۷۷۹	تایید
بکارگیری واحد حقوقی در موسسات حسابرسی	۰.۷۱۱	تایید
تدوین و اصلاح آیین نامه ها	۰.۷۷۱	تایید
تقویت قوانین و مقررات	۰.۷۸۴	تایید
راهبردها	**۰.۵۷۱**	**تایید**
رعایت اصول حرفه ای و آیین نامه ای	۰.۶۶۰	تایید
رعایت امانت داری و حریم خصوصی	۰.۶۲۸	تایید
شرایط زمینه ای	**۰.۵۵۴**	**تایید**
شفافیت در انعقاد قراردادها	۰.۶۸۶	تایید
صدمه به اعتبار جامعه حسابرسان	۰.۶۳۸	تایید
عدم شفافیت	۰.۸۰۳	تایید
عوامل علی	**۰.۵۵۷**	**تایید**
عوامل مداخله‌گر	**۰.۶۰۱**	**تایید**
عوامل مربوط به استانداردهای حسابرسی	۰.۶۴۰	تایید
عوامل مربوط به تعیین مبنای مالیات	۰.۷۷۱	تایید

عوامل مربوط به حق الزحمه حسابرس	۰.۶۹۹	تایید
عوامل مربوط به قراردادها	۰.۶۸۱	تایید
عوامل مربوط به قوانین و مقررات	۰.۷۷۸	تایید
عوامل مربوط به نیروی انسانی	۰.۶۲۷	تایید
عوامل مربوط به گزارش حسابرسی	۰.۶۱۳	تایید
عوامل مربوط صاحب کاران	۰.۶۶۳	تایید
همکاری و تعامل بین سازمانی	۰.۶۱۵	تایید
پیامدها	**۰.۵۴۷**	**تایید**
کاهش درآمد موسسان حسابرسی	۰.۶۰۹	تایید
کاهش شهرت موسسات حسابرسی	۰.۷۰۹	تایید
کیفیت کار حسابرسی	۰.۶۳۳	تایید

جدول۴: روایی واگرا روش فورنل و لارکر

	راهبردها	شرایط زمینه ای	عوامل علی	عوامل مداخله‌گر	پدیده محوری	پیامدها
راهبردها	**۰.۷۵۶**					
شرایط زمینه ای	۰.۶۶۵	**۰.۷۴۴**				
عوامل علی	۰.۶۸۹	۰.۶۶۸	**۰.۷۴۶**			
عوامل مداخله‌گر	۰.۶۳۸	۰.۶۴۷	۰.۶۲۱	**۰.۷۷۵**		
پدیده محوری	۰.۴۶۳	۰.۵۱۷	۰.۴۶۳	۰.۴۶۶	**۱**	
پیامدها	۰.۶۸۴	۰.۶۳۷	۰.۶۳۹	۰.۷۰۶	۰.۴۵۶	**۰.۷۴۰**

مدل سازی معادلات ساختاری

پس از تأیید همسانی درونی، پایایی و روایی مدل اندازه‌گیری، مرحله ارزیابی برازش مدل ساختاری پژوهش آغاز می‌شود. برخلاف مدل اندازه‌گیری که بر متغیرهای آشکار و شاخص‌های مرتبط با آن‌ها

تمرکز دارد، مدل ساختاری به بررسی روابط بین متغیرهای پنهان می‌پردازد و سازوکارهای تأثیرگذاری آن‌ها بر یکدیگر را تحلیل می‌کند [۵]

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مدل از اعتبار پیش‌بینی بالایی برخوردار است و روابط میان متغیرها معنادارند. شاخص نیکویی برازش مدل (**SRMR**) مقدار ۰.۰۶۸ را نشان می‌دهد که کمتر از آستانه قابل قبول ۰.۰۸ است و حاکی از برازش مطلوب مدل با داده‌های تجربی می‌باشد [**۵۷**] این یافته همراه با مقادیر قوی $\mathbf{Q^2}$ و $\mathbf{R^2}$ ، تأییدکننده انسجام درونی و قدرت پیش‌بینی مناسب مدل پژوهش است. این نتایج نشان می‌دهد که متغیرهای مدل به طور قابل توجهی تحت تأثیر روابط ساختاری هستند و هر یک از آن‌ها نقش مؤثری در توضیح رفتار سیستم پژوهش دارند. بالاترین ضریب تعیین ($\mathbf{R^2}$=**۰.۹۳۵**) به متغیر همکاری بین‌سازمانی تعلق دارد که بیانگر تأثیرپذیری بالای آن از سایر متغیرهاست. سایر متغیرها نیز $\mathbf{R^2}$بالایی دارند، به‌جز پدیده محوری ($\mathbf{R^2}$=**۰.۲۱۵**) که با وجود مقدار پایین، از قدرت پیش‌بینی مناسبی برخوردار است($\mathbf{Q^2}$=**۰.۴۷۳**) . قوی‌ترین رابطه در مدل بین راهبردها و پیامدها (**β**=**۰.۶۸۴**، **T**=**۱۹.۲۹۴**) مشاهده شد. همچنین، شرایط زمینه‌ای، عوامل علی و مداخله‌گر تأثیر معناداری بر راهبردها دارند. اگرچه تأثیر پدیده محوری بر راهبردها معنادار است، اما ضعیف‌تر از سایر روابط می‌باشد. در مجموع، مدل از انسجام نظری و تجربی مناسبی برخوردار است و می‌تواند به کاهش ریسک‌های حقوقی و ارتقای شفافیت در حوزه حسابرسی کمک کند.

جدول۵: مقادیر (R^2) و (Q^2) شاخص‌های ابعاد پژوهش

متغیرهای درونزا	ضریب تعیین	نتیجه	مقدار Q^2	قدرت پیش بینی
آسیب به شرکت های طرف قرارداد	۰.۸۷۳	تایید	۰.۴۷۲	قوی
آموزش و آگاهی بخشی به صاحبکاران	۰.۸۲۵	تایید	۰.۳۸۵	قوی
آموزش و توانمندسازی حسابرسان	۰.۵۷۷	تایید	۰.۳۹۲	قوی
اختلاف بین موسسه و صاحب کار	۰.۹۱۶	تایید	۰.۳۰۳	متوسط
بروز مشکلات مالیاتی برای شرکاء	۰.۷۰۸	تایید	۰.۳۹۹	قوی
بکارگیری واحد حقوقی در موسسات حسابرسی	۰.۸۰۱	تایید	۰.۲۹۰	متوسط
تحمیل هزینه های قانونی	۰.۵۱۷	تایید	۰.۳۱۴	متوسط
تدوین و اصلاح آیین نامه ها	۰.۷۱۰	تایید	۰.۴۹۷	قوی

تقویت قوانین و مقررات	۰.۷۳۰	تایید	۰.۴۲۰	قوی
راهبردها	۰.۵۲۴	تایید	۰.۴۳۲	قوی
رعایت اصول حرفه ای و آیین نامه ای	۰.۸۳۵	تایید	۰.۴۷۰	قوی
رعایت امانت داری و حریم خصوصی	۰.۸۷۲	تایید	۰.۴۵۶	قوی
شفافیت در انعقاد قراردادها	۰.۸۳۰	تایید	۰.۴۴۳	قوی
صدمه به اعتبار جامعه حسابرسان	۰.۸۸۶	تایید	۰.۳۵۰	قوی
عدم شفافیت	۰.۷۹۵	تایید	۰.۴۹۰	قوی
عوامل مربوط به استانداردهای حسابرسی	۰.۸۱۹	تایید	۰.۴۶۵	قوی
عوامل مربوط به تعیین مبنای مالیات	۰.۷۶۸	تایید	۰.۳۹۲	قوی
عوامل مربوط به حق الزحمه حسابرس	۰.۸۲۰	تایید	۰.۲۹۱	متوسط
عوامل مربوط به قراردادها	۰.۷۹۲	تایید	۰.۳۸۱	قوی
عوامل مربوط به قوانین و مقررات	۰.۷۱۸	تایید	۰.۳۵۳	قوی
عوامل مربوط به نیروی انسانی	۰.۹۱۰	تایید	۰.۳۰۴	متوسط
عوامل مربوط به گزارش حسابرسی	۰.۹۰۴	تایید	۰.۴۶۴	قوی
عوامل مربوط صاحب کاران	۰.۸۶۸	تایید	۰.۴۴۸	قوی
همکاری و تعامل بین سازمانی	۰.۹۳۵	تایید	۰.۴۲۵	قوی
پدیده محوری	۰.۲۱۵	تایید	۰.۴۷۳	قوی
پیامدها	۰.۴۶۷	تایید	۰.۴۷۷	قوی
کاهش درآمد موسسان حسابرسی	۰.۸۷۹	تایید	۰.۴۰۶	قوی
کاهش شهرت موسسات حسابرسی	۰.۸۰۱	تایید	۰.۳۹۶	قوی
کیفیت کار حسابرسی	۰.۸۸۴	تایید	۰.۴۳۷	قوی

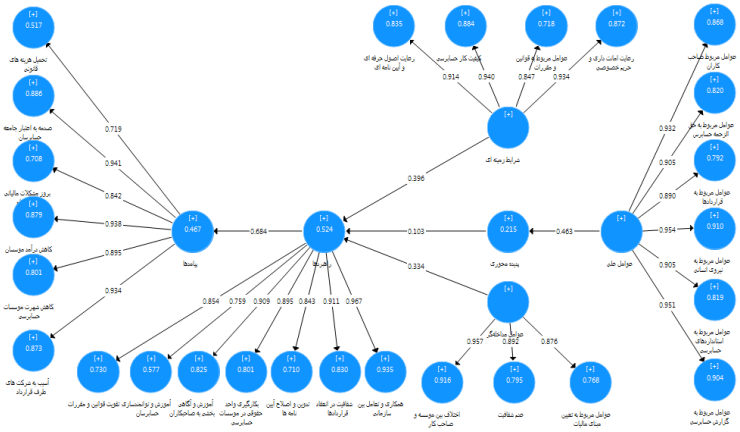

شکل ۱: نتایج PLS-SEM (مدل نهایی پژوهش)

جدول ۶: نتایج ضرایب رگرسیونی مدل

	ضریب	آماره آزمون	مقدار بحرانی	نتیجه
راهبردها -> پیامدها	۰.۶۸۴	۱۹.۲۹۴	p<۰/۰۰۱	پذیرش
شرایط زمینه ای -> راهبردها	۰.۳۹۶	۶.۲۲۰	p<۰/۰۰۱	پذیرش
عوامل علی -> پدیده محوری	۰.۴۶۳	۱۱.۲۵۱	p<۰/۰۰۱	پذیرش
عوامل مداخله‌گر -> راهبردها	۰.۳۳۴	۵.۳۹۲	p<۰/۰۰۱	پذیرش
پدیده محوری -> راهبردها	۰.۱۰۳	۲.۱۹۷	۰/۰۲۸	پذیرش

بحث و نتیجه‌گیری

هر سازمان برای تحقق اهداف خاص خود، نیازمند دستیابی به اثربخشی سازمانی و بهره‌گیری بهینه از منابع انسانی به منظور ارتقای کارایی کارکنان است. در حوزه حسابرسی، عملکرد حرفه‌ای حسابرسان نه تنها کیفیت گزارش‌های مالی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه به‌طور مستقیم بر اعتبار نهادی حرفه حسابرسی و میزان ریسک مرتبط با طرح دعاوی حقوقی و کیفری مؤثر است. از این منظر، شناسایی عوامل مؤثر بر طرح دعاوی علیه حسابرسان، اهمیت استراتژیک دارد و فراتر از مسئولیت حرفه‌ای، در سیاست‌گذاری قانونی و سازماندهی حرفه نیز کاربرد دارد. این پژوهش با بهره‌گیری از مدل معادلات ساختاری حداقل مربعات جزئی (**PLS-SEM**) به تحلیل عوامل مؤثر بر طرح دعاوی حقوقی و کیفری علیه حسابرسان پرداخته و روابط بین متغیرهای مختلف را بررسی کرده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که راهبردهای پیشگیرانه—شامل شفاف‌سازی قراردادها، تدوین آیین‌نامه‌های حرفه‌ای و ایجاد واحد حقوقی در مؤسسات حسابرسی با ضریب ۰.۰۶۸۴ بیشترین تأثیر مستقیم را بر کاهش پیامدهای منفی

دعاوی حقوقی دارند. این یافته با پژوهش‌های نمازی، شفیعی و زمانی (۱۴۰۴) [۲۵] و رضازاده و افلاطونی (۱۴۰۳)[۶] همسو است و ضرورت طراحی و اجرای راهبردهای پیشگیرانه برای کاهش ریسک‌های حقوقی را تأکید می‌کند. به عبارت دیگر، مؤسساتی که در سطح سیاست‌گذاری داخلی، راهبردهای مبتنی بر شفافیت، آموزش و همکاری را تدوین و اجرا کرده‌اند، در مواجهه با دعاوی حقوقی از اثربخشی بالاتری برخوردارند. در سطح بین‌المللی نیز مطالعه ستوده (۲۰۲۵) [۵۷] نشان داد که استقلال حرفه‌ای و راهبردهای شفاف‌ساز در کاهش احتمال دعاوی علیه حسابرسان بسیار مؤثرند.

علاوه بر این، شرایط زمینه‌ای شامل محیط نظارتی و ساختار قانونی با ضریب ۰.۳۹۶ نقش تعیین‌کننده‌ای در اجرای مؤثر راهبردهای حسابرسی ایفا می‌کند. این یافته نشان می‌دهد که بدون تقویت زیرساخت‌های کلان، مانند اصلاح قوانین، تربیت قضات متخصص و ارتقای نهادهای نظارتی، اقدامات عملیاتی در سطح مؤسسات محدودیت اثرگذاری خواهند داشت. این نتیجه با پژوهش‌های درودی و همکاران (۱۴۰۴) [۵] و رحمان و چودهوری (۲۰۲۴) [۵۵] همخوانی دارد و نقش عوامل محیطی در تشدید اختلافات حقوقی را تأیید می‌کند.

از سوی دیگر، عوامل علی همچون نارضایتی کارکنان، کمبود آگاهی نسبت به استانداردها و سهل‌انگاری حرفه‌ای با ضریب ۰.۴۶۳ تأثیری مستقیم و معنادار بر شکل‌گیری دعاوی دارند. این نتیجه نشان می‌دهد که ریشه اصلی بسیاری از دعاوی حقوقی صرفاً در حوزه قضایی خلاصه نمی‌شود، بلکه به میزان درک متقابل میان حسابرسان و ذی‌نفعان وابسته است. این یافته با نتایج محمدی و احمدی (۱۴۰۲) [۱۹]، براون و تیلور (۲۰۲۱) [۳۳] و ژانگ، لیو و چن (۲۰۲۳) [۵۵] هم‌راستا بوده و بر ضرورت آموزش متقابل میان حسابرسان و کارفرمایان به‌منظور کاهش سوءتفاهم‌ها و تعارضات تأکید می‌کند.

عوامل مداخله‌گر، مانند تغییرات ناگهانی در قوانین مالیاتی، تعارض منافع و اختلافات قراردادی، با ضریب ۰.۳۳۴ نشان می‌دهند که محیط عملیاتی حسابرسی ذاتاً پویا و مستعد تنش است. این یافته حاکی از آن است که در صورت فقدان مدیریت مناسب این عوامل، حتی راهبردهای پیشگیرانه نیز ممکن است ناکارآمد باشند.

یافته قابل توجه دیگر، تأثیر محدود پدیده محوری (طرح دعاوی) بر راهبردها با ضریب ۰.۱۰۳ است. این نتیجه نشان می‌دهد که مؤسسات حسابرسی به جای اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه، عمدتاً در واکنش به دعاوی در حال اجرا، رفتار عقب‌نگر و واکنشی دارند. این امر با نتایج ویلسون و گرین (۲۰۲۲) [۶۵] و گلاور و همکاران (۲۰۲۳) [۴۳] همخوانی دارد و بیانگر این است که سیستم حسابرسی در ایران هنوز از رویکرد اطلاعات‌محور به سمت ریسک‌محور تحول نیافته است.

یافته قابل توجه دیگر، تأثیر محدود پدیده محوری (طرح دعاوی) بر راهبردها با ضریب ۰.۱۰۳ است. این نتیجه نشان می‌دهد که مؤسسات حسابرسی به جای اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه، عمدتاً در واکنش به دعاوی در حال اجرا، رفتار عقب‌نگر و واکنشی دارند. این امر با نتایج کامل و مصطفی (۲۰۲۴) [۵۰]

همخوانی دارد و بیانگر این است که سیستم حسابرسی در ایران هنوز از رویکرد اطلاعات‌محور به سمت ریسک‌محور تحول نیافته است.

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود نهادهای قانون‌گذار و نهادهای حرفه‌ای مانند جامعه حسابداران رسمی ایران نسبت به بازنگری و اصلاح ساختارهای نظارتی و قانونی اقدام کنند تا سازوکارهایی شفاف و پیشگیرانه برای کاهش تعارضات حقوقی فراهم شود. همچنین، طراحی برنامه‌های آموزش تخصصی مستمر برای حسابرسان و صاحبان‌کار ضروری است. کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی منظم می‌تواند آگاهی حرفه‌ای و درک مشترک از الزامات قانونی و استانداردهای حرفه‌ای را ارتقا دهد و از بروز دعاوی پیشگیری کند. توسعه و ترویج بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابرسان نیز به عنوان بخشی از سیاست‌های مدیریت ریسک حقوقی پیشنهاد می‌شود تا در مواجهه با دعاوی احتمالی، تبعات مالی و حرفه‌ای کاهش یابد. علاوه بر این، طراحی و استفاده از قراردادهای شفاف و الزام‌آور با مشاوره حقوقی تخصصی می‌تواند نقش مؤثری در کاهش دعاوی ایفا کند و اطمینان حاصل شود که همه طرف‌ها نسبت به تعهدات خود آگاهی دارند. پایش مستمر محیط قانونی و اقتصادی نیز ضروری است، زیرا تغییرات سریع در قوانین مالیاتی و مقررات می‌تواند به عنوان عامل مداخله‌گر در بروز دعاوی عمل کند. ایجاد واحد تحلیل ریسک محیطی در مؤسسات حسابرسی برای رصد تحولات قانونی و تحلیل تأثیر آن‌ها بر فعالیت‌های حسابرسی توصیه می‌شود. نهایتاً، تقویت کانال‌های ارتباطی میان حسابرسان و ذی‌نفعان، از طریق سازوکارهای رسمی برای گفت‌وگو و تبادل نظر، می‌تواند از سوءتفاهم‌ها و تعارض‌ها جلوگیری کرده و شکل‌گیری دعاوی را کاهش دهد.

فهرست منابع

۱. افسای، اکرم، کاشانی‌پور، محمد، جمشیدی، علیرضا. (۱۴۰۳). «تأثیر تغییر رئیس کمیته حسابرسی بر کیفیت حسابرسی، نوع اظهارنظر حسابرس و حق‌الزحمه حسابرسی». **دانش حسابداری مالی**، ۱۱(۴)، ۱۲۳–۱۴۴.

۲. حسینی، سیدمصطفی. (۱۴۰۱). «نقش تعامل بین‌سازمانی در کاهش دعاوی حقوقی حسابرسی». **فصلنامه تحقیقات حسابرسی**، ۱۰(۳)، ۴۵–۶۰.

۳. حسینی، سیدمصطفی. (۱۴۰۱). «نقش حسابرسی در تأمین شفافیت اقتصادی: مطالعه موردی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران». **فصلنامه تحقیقات حسابرسی**، ۱۰(۳)، ۴۵–۶۰.

۴. داوری، علی، رضازاده، آرش. (۱۳۹۲). **مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار SmartPLS**. تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی.

۵. درودی، سعید، صمدی، محمود، عامریان، علیرضا، پورعلی، محمدرضا. (۱۴۰۴). «عوامل تعیین‌کننده طرح دعوا و داوری حقوقی و قضایی علیه حسابرسان (براساس روش داده‌بنیاد)». **دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت**، ۱۶(۶۱)، ۸۹–۱۱۴. DOI: ۱۰.۲۲۰۳۴/jmaak.۲۰۲۵.۲۴۰۶۸

۶. رضازاده، حامد، افلاطونی، عباس. (۱۴۰۳). «تأثیر صلاحیت حسابداران نوآور بر رشد و تصویر شرکت‌ها: با تأکید بر نقش میانجی کارایی مدیریت کسب‌وکار و کیفیت گزارشگری مالی». **دانش حسابداری مالی**، ۱۱(۴)، ۵۳–۸۶.

۷. رضایی، علی. (۱۴۰۰). «ارزیابی مراکز داوری در حل اختلافات حسابرسی». **مجله حقوقی دادگستری**، ۲۵(۲)، ۷۸–۹۵.

۸. رضایی، محمد. (۱۴۰۱). **مسئولیت حقوقی حسابرسان: از نظریه تا عمل**. تهران، انتشارات دادگستری، صص. ۱۰۲–۸۹.

۹. رضایی، مهدی، محمدی، سیدمصطفی. (۱۴۰۱). «عوامل مؤثر بر مسئولیت حقوقی حسابرسان در محیط اقتصادی ناپایدار». **فصلنامه پژوهش‌های حسابداری مالی**، ۱۴(۳)، ۲۳۴–۲۵۶.

۱۰. رضاییان، زهرا. (۱۴۰۲). «مشکلات مالیاتی ناشی از تعارض در گزارش‌های حسابرسی». **مجله مالیات و اقتصاد**، ۲۸(۲)، ۳۸–۵۵.

۱۱. سازمان حسابرسی کشور. (۱۴۰۲). **گزارش سالانه عملکرد حسابرسی: چالش‌های حقوقی و راهکارها**. سازمان حسابرسی کشور.

۱۲. صادقی، فاطمه. (۱۴۰۱). «تأثیر دعاوی حقوقی بر عملکرد مؤسسات حسابرسی». **مجله حقوقی کسب‌وکار**، ۱۹(۳)، ۸۹–۱۰۴.

۱۳. عباسی، مرضیه. (۱۴۰۱). «شفافیت قراردادهای حسابرسی و تأثیر آن بر کاهش اختلافات». **مجله حسابداری و حسابرسی**، ۲۲(۱)، ۲۳–۳۹.

۱۴. عمرانی، محمدجواد. (۱۴۰۱). «اصلاح قوانین حسابرسی و شفافیت قضایی». **مجله حقوقی دانشگاه تهران**، ۵۰(۲)، ۶۷–۸۲.

۱۵. فرجانی، احمد. (۱۴۰۲). «آموزش حسابرسان در قبال تغییرات قانونی». **فصلنامه توسعه حرفه‌ای**، ۷(۴)، ۱۷–۳۰.

۱۶. کریمی، حسن. (۱۳۹۹). «تعامل قضایی و حسابرسی: رویکردی نوین». **پژوهش‌نامه حقوق قضایی**، ۱۸(۴)، ۶۰–۷۲.

۱۷. کلانتری، محمد. (۱۴۰۰). «کاهش اعتماد عمومی به گزارش‌های حسابرسی پس از دعاوی قضایی». **پژوهشنامه حسابرسی**، ۱۷(۱)، ۲۷–۴۳.

۱۸. محمدی، رضا. (۱۴۰۰). «استانداردسازی فرایندهای حسابرسی در ایران». **فصلنامه مطالعات حسابرسی**، ۱۵(۲)، ۳۴–۵۰.

۱۹. محمدی، سیدرضا، احمدی، رضا. (۱۴۰۲). «بررسی عوامل مؤثر بر افزایش دعاوی حقوقی علیه حسابرسان در بورس اوراق بهادار تهران». **فصلنامه پژوهش‌های حسابداری مالی**، ۱۵(۲)، ۲۰۰–۲۱۵.

۲۰. محمدی‌نیا، سارا. (۱۴۰۲). «پیامدهای اقتصادی دعاوی علیه حسابرسان بر شرکت‌های خصوصی». **مجله تحلیل اقتصادی**، ۴۴(۵)، ۴۴–۶۰.

۲۱. مصطفوی، سیدرضا. (۱۴۰۲). «هزینه‌های پنهان دعاوی حقوقی در حسابرسی». **فصلنامه مطالعات حسابداری و حسابرسی**، ۱۲(۴)، ۵۵–۷۲.

۲۲. مصطفوی، علیرضا. (۱۴۰۱). «تأثیر دعاوی حقوقی بر جذب مشتریان در صنعت حسابرسی». **فصلنامه توسعه حرفه‌ای**، ۹(۴)، ۱۱۰–۱۲۵.

۲۳. موسوی، سیدمصطفی، احمدی، رضا. (۱۴۰۰). «کیفیت سیستم‌های کنترل داخلی و ریسک حقوقی حسابرسان». **مجله حقوق تجارت ایران**، ۲۵(۶۹)، ۸۹–۱۰۲.

۲۴. نبوی، سیدمصطفی، رحیمی، احمد. (۱۴۰۱). «تأثیر رفتار غیرحرفه‌ای حسابرسان بر دعاوی قضایی». **مجله حقوقی دادگستری**، ۱۸(۷۲)، ۱۱۲–۱۳۰.

۲۵. نمازی، محمد، شفیعی، مهین، زمانی، رضا. (۱۴۰۴). «بررسی تأثیر منبع کنترل و ویژگی‌های عمومی حسابرسان بر عملکرد شغلی آنان». **مطالعات حسابداری و حسابرسی**، ۵۳(ب)، ۵–۲۰.

۲۶. نجفی، سارا. (۱۳۹۸). «تأثیر آیین‌نامه‌های حسابرسی بر کیفیت گزارشگری مالی». **پژوهشنامه حسابرسی**، ۸(۳)، ۴۷–۶۳.

27. Abbott, L., Parker, S., Peters, G. (2018). “Institutional Factors and Audit Quality: A Multi-Dimensional Approach.” **Journal of International Accounting Research**, 17(2), 90–105.
28. Aflatooni, A., Rezazadeh, H. (2023). “Theoretical Framework for Audit Disputes: Tax Base and Legal Compliance.” **Journal of Financial Law Studies**, 12(1), 45–60.
29. Arens, A. A., Best, P. J., Shailer, G., Fiedler, B. (2023). **Auditing: A Practical Approach** (5th ed.). Wiley.
30. Abbasi, M. (2022). “Transparency of Audit Contracts and Its Impact on Reducing Disputes.” **Journal of Accounting and Auditing**, 22(1), 23.
31. Buchanan, B., Smith, K. (2023). “Stock Price Volatility and Investor Behavior During Audit Disputes.” **Journal of Financial Markets**, 54(2), 150–167.
32. Brown, A., Taylor, P. (2019). “Regulatory Frameworks and Audit Quality: Evidence from Emerging Markets.” **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 38(2), 55–72.
33. Brown, T., Taylor, R. (2021). “Internal Control Weaknesses and Audit Litigation Risk.” **Journal of Accounting Research**, 59(3), 98–124. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1475-679X.2021.00432.x
34. Chen, L., Zhang, Y. (2022). “Reputation Loss and Market Confidence in Audit Industry.” **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 41(4), 73–90.

35. Cohen, J., Krishnan, G., Wright, A. (2019). “Legal Liability and Corporate Governance: Evidence from Global Markets.” **Journal of Business Research**, 95(1), 123–138.
36. Cohen, J., Krishnan, G., Wright, A. (2021). “Auditor Independence and Litigation Risk: Evidence from Regulatory Oversight.” **Journal of Accounting Research**, 59(2), 43–67.
37. Cohen, J. R., Krishnan, G. V., Wright, A. M. (2023). “Regulatory Complexity and Legal Liability in Auditing.” **Journal of Accounting and Public Policy**, 42(2), 106–128. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2022.106879
38. Davis, R., Clark, E. (2020). “Legal Compliance in Audit Contracting: A Case Study Approach.” **Accounting and Business Research**, 50(5), 88–105.
39. Deloitte. (2022). **Ethical Challenges in Modern Auditing**. Deloitte Global. Available at: https://www2.deloitte.com
40. Farooq, R., Ali, S. (2023). “Client Retention Challenges for Audit Firms Post-Litigation.” **International Journal of Accounting Research**, 29(3), 95–112.
41. García-Blandón, J., Argilés-Bosch, J. M., Ravenda, D. (2021). “Corporate Governance and Internal Control Weaknesses: Implications for Auditor Liability.” **Journal of Business Research**, 130, 45–57. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.01.012
42. Goldman, A., Sigler, K. (2023). “AI in Auditing: Mitigating Legal Risks Through Technology.” **International Journal of Accounting Information Systems**, 48, Article 100578, 1–15. DOI: https://doi.org/10.1016/j.accinf.2023.100578
43. Glover, S., Prawitt, D., Sharp, N. (2023). “The Hidden Costs of Audit Litigation: Evidence from Global Firms.” **Journal of Accounting and Economics**, 75(2), 40–57.
44. Hammersley, J. S., Myers, L. A., Shakespeare, C. (2023). “Auditor Expertise and the Risk of Legal Liability: Evidence from Complex Financial Transactions.” **The Accounting Review**, 98(2), 28–45. DOI: https://doi.org/10.2308/TAR-2022-0123
45. Huang, X., Liu, J. (2021). “Tax Disputes and Audit Quality: A Regulatory Perspective.” **Journal of Taxation and Regulation**, 33(1), 62–78.
46. Johnson, M., Lee, S. (2023). “Confidentiality Breaches and Legal Implications in Auditing.” **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 42(1), 45–62. DOI: https://doi.org/10.2308/AJPT-2022-001
47. Johnson, M., Brown, R., Taylor, S. (2020). “Alternative Dispute Resolution in Auditing: A Global Analysis.” **International Journal of Auditing**, 25(4), 112–128.

48. Knechel, W. R., Salterio, S. E. (2021). **Auditing: Assurance & Risk** (5th ed.). Routledge.
49. Knechel, W. R., Sharma, D. (2023). "Mitigating Legal Risks in Auditing: The Role of Professional Standards and Continuous Education." **Journal of Accounting and Public Policy**, 42(3), 15–30. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2023.100789
50. Kamel, H., Mostafa, S. (2024). "Unleashing the Beast: The Impact of Big Data and Data Analytics on Audit Process, Auditor Competence, and Audit Fees." **Future Business Journal**, 10(1), 1–19. Available at: https://fbj.springeropen.com/articles/10.1186/s43093-024-00420-7
51. Lee, J., Park, S., Kim, H. (2021). "Financial Disclosure and Audit Litigation: A Regulatory Perspective." **Journal of Accounting Research**, 59(3), 62–80.
52. Lee, S., Park, J. (2022). "Strengthening Legal Foundations for Audit Practices." **Asian Journal of Law and Economics**, 11(2), 200–215.
53. Palmrose, Z., Scholz, S. (2021). "Audit Failures and Securities Litigation: Evidence from the 2008 Financial Crisis." **The Accounting Review**, 96(3), 45–67. DOI: https://doi.org/10.2308/TAR-2020-0102
54. Rezaeian, Z. (2023). "Tax Problems Caused by Conflicts in Audit Reports." **Journal of Tax and Economy**, 28(2), 38–55.
55. Rahman, A., Chowdhury, M. (2024). "Monitoring and Audit Quality: Does Quality Standards Compliance Matter?" **Cogent Business & Management**, 11(1), Article 2416095. DOI: https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2416095
56. Simunic, D., Stein, M., Wong, H. (2022). "The Role of Firm Size and Auditor Expertise in Reducing Legal Liability." **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 41(2), 78–95.
57. Sotudeh, R. (2025). "Factors Affecting Auditor Independence: An Approach Based on Structural Equation Modeling." **Business, Marketing, and Finance Open**. Available at: https://www.bmfopen.com/index.php/bmfopen/article/view/235
58. Smith, J., Anderson, D., Williams, E., Martinez, C., Thompson, S. (2022). "Legal Risks Associated with Audit Failures: A Global Perspective." **Journal of International Accounting Research**, 21(4), 77–95. DOI: https://doi.org/10.2308/JIAR-2021-002
59. Thompson, G. (2023). "The Role of Legal Counsel in Audit Firms." **Journal of Legal Issues in Accounting**, 14(1), 102–118.
60. Veisi, F., Shahveisi, F., Namamyan, F., Ghanbari, M. (2019). "Investigating and Identifying Effective Factors in Measuring Meta-Competence in Accountants." **European Journal of Economic and Financial Research**, 3(4), 133–151.

61. Warren, J. D., Moffitt, K. C., Byrnes, P. (2021). “Audit Quality in the Digital Age.” **Accounting Horizons**, 35(3), 45–63. DOI: https://doi.org/10.2308/acch-51085
62. Wang, L., Li, Q., Zhao, R. (2023). “Interactions Between Legal, Financial, and Governance Factors in Audit Disputes.” **Journal of Financial Law Studies**, 14(2), 210–228.
63. Williams, L. (2022). “Contractual Clarity and Legal Risks in Audit Practices.” **Journal of Corporate Law**, 18(1), 45–60.
64. Wilson, C. (2021). “Training Auditors for Legal Challenges: An Empirical Study.” **Journal of Professional Accounting Education**, 16(3), 90–107.
65. Wilson, T., Green, M. (2022). “Shareholder Losses and Audit Litigation: A Quantitative Analysis.” **Journal of Corporate Finance**, 68(5), 121–139.
66. Zhang, Y., Liu, X., Chen, Z. (2023). “Comprehensive Analysis of Audit Litigation Risk: A Multi-Factor Framework.” **International Journal of Auditing**, 52(4), 189–205

Accounting & Auditing Studies, Summer 2026, No. 58. pp. 23-44

Examining the Factors Affecting Legal and Criminal Lawsuits and Arbitration against Auditors: A Structural Equation Modeling

Saeed Doroudi
PhD Student in Accounting, Department of Accounting , Islamic Azad University , Tonekabon, Iran
Mahmoud Samadi[1]©
Assistant Professor, Department of Accounting , Islamic Azad University, Tonekabon, Iran
Alireza Amerian
Assistant Professor, Department of Financial Management, Islamic Azad University, Karaj, Iran
Mohammad Reza Pourali
Associate Professor, , Department of Accounting, Islamic Azad University, Chalous, Iran

(Received: May 18, 2025; Accepted: September 22, 2025)

Objective: Reducing the likelihood of legal and criminal claims against auditors is one of the primary professional goals within the auditing system, pursued by managers and policy-makers in the field. The success or failure of audit firms is directly related to auditors' professional performance and accountability. Therefore, this study aims to examine the role of causal variables, contextual conditions, intervening factors, and preventive strategies in legal and criminal claims against auditors.
Method: Data were collected through a researcher-designed questionnaire in 2023. The statistical population consisted of managers and auditors employed in audit firms in Tehran Province. Out of 400 distributed questionnaires, 384 valid responses were selected for final analysis. Data analysis was conducted using Structural Equation Modeling (SEM) with SmartPLS software.
Findings: The results indicated that preventive strategies have the greatest impact on outcomes, while causal variables, contextual conditions, and intervening factors play significant roles in shaping these strategies. Furthermore, the focal phenomenon (claims against auditors) directly influences policy-making, while its indirect role in strategy formulation is also evident.
Conclusion: Based on the findings, it is recommended that audit firms enhance supervision and oversight of auditors' performance and develop training programs and inter-organizational collaborations to reduce the risk of legal and criminal claims

Keywords: Legal and Criminal Claims, Auditor Liability, Preventive Strategies, Structural Equation Modeling.

[1] Ma.samadi@iau.ac.ir © (Corresponding Author)